

Onze wereld gaat veranderen. Maar hoe? En waarheen?

Een kroon voor iedereen

door Charles Eisenstein

Jarenlang is 'het oude normaal' opgerekt tot een breekpunt, als een touw dat steeds strakker wordt gespannen. Toch, totaal onverwacht, is het uiteindelijk geknapt. We zijn overvallen en verbaasd: de wereld is opeens niet meer normaal. Nu dat is gebeurd, is de vraag: Knopen we de eindjes van het touw weer aan elkaar? Of: Rafelen we het touw verder uiteen om iets nieuws te maken van de draden?

Het coronavirus laat ons in ieder geval één ding helder zien. Wanneer de mensheid zich verenigt rond een gezamenlijk doel, is er razendsnel verandering mogelijk. Technisch gezien zijn alle wereldproblemen op te lossen. De oorsprong van veel van die problemen ligt immers bij onenigheid tussen mensen, maar het creatieve vermogen van de mens is onbegrensd. Een paar maanden geleden leek een voorstel om een einde te maken aan commerciële luchtvaart nog belachelijk. Hetzelfde geldt voor de radicale veranderingen die we nu doorvoeren op sociaal en economische vlak. En op dit moment speelt de overheid opeens een allesbepalende rol in ons leven. Corona toont ons de kracht van onze collectieve wil, als we het eens zijn over wat belangrijk is. Wat kunnen we nog meer bereiken door samen te werken? Wat willen we? Wat voor een wereld gaan we creëren? Zulke vragen komen altijd naar boven wanneer mensen zich bewust worden van hun kracht.

Corona is een afkickprogramma dat onze verslaving aan het oude normaal doorbreekt. Als je met een gewoonte breekt, wordt die voelbaar. De gewoonte verandert van dwanghandeling in een keuze. We kunnen kiezen. Keren we na corona terug naar hoe het was, of kijken we of er iets nieuws is ontstaan? Iets nieuws wat we kunnen gebruiken voor een andere toekomst? Nu zoveel mensen niet kunnen werken of zelfs hun baan kwijt zijn, kunnen we ons afvragen of al dat werk wel nodig was. Kunnen onze arbeid en creativiteit niet ergens anders beter worden ingezet? Nu we het een tijdje zonder dat luchtverkeer, die plezierreisjes, zonvakanties en festivals hebben moeten doen, kunnen we ons toch afvragen of we dat wel allemaal nodig hebben. Welke delen van de economie willen we herstellen? Welke delen kunnen we missen? Er was een gerucht dat een [Amerikaanse militaire operatie](#) het Venezolaanse regime omver zou werpen. Wat daar ook van waar is, de corona-uitbraak heeft er een stokje voor gestoken. Kan het voeren van imperialistische oorlogen iets zijn wat we voortaan opgeven in een toekomst van wereldwijde samenwerking? Nu, in deze coronacrisis, zijn ons burgerlijke vrijheden afgenomen, zoals vrijheid van samenkomst, zeggenschap over ons lichaam, allerlei fysieke samenkomsten (zelfs handen schudden en knuffelen), bewegingsvrijheid in de openbare ruimte en nog veel meer. Welke daarvan hebben we weer nodig en op welke termijn, om onze politieke, sociale en persoonlijke wil weer te kunnen uitoefenen?

We zijn verbluft door wat we al die tijd al voelden aankomen

Het grootste deel van mijn leven heb ik het gevoel gehad dat de mensheid een kruispunt naderde. De crisis, de instorting of de breuk dreigde altijd en was altijd net om de hoek. Stel je voor dat je op een weg loopt en in de verte het kruispunt ziet, net voorbij een heuvel. Bovenop de heuvel ontdek je dat je het mis had. Het was maar een luchtspiegeling, het kruispunt ligt verder dan je dacht. Je blijft lopen. Soms krijg je het kruispunt in zicht, soms is het uit beeld. Dan lijkt de weg weer eindeloos. Misschien is er toch geen kruispunt... Nee, daar is het weer! Altijd lijkt het vlakbij, maar nooit ben je er.

Nu zijn we plotseling een bocht om gegaan en staan we midden op het kruispunt. We zijn bijna niet in staat om te geloven dat we er zijn, om te geloven dat we, nadat we jarenlang de weg van onze voorgangers gevolgd hebben, eindelijk een keuze hebben. We hebben groot gelijk dat we stilstaan. We zijn verbluft hoe nieuw de situatie is. Het blijkt niet zomaar een kruispunt, want er liggen honderden wegen voor ons. Sommige leiden in dezelfde richting als waar we al naartoe liepen. Sommige leiden naar de hel op aarde. En sommige leiden naar een wereld die gezonder en mooier is dan we ooit voor mogelijk hielden.

Ik schrijf dit stuk met als doel om hier, op dit punt van uiteenlopende wegen, samen met jou te staan. Verbijsterd, of bang misschien, of hoopvol over nieuwe mogelijkheden die zich nu voordoen. Laten we een paar van die mogelijkheden bekijken. Wie weet kunnen we dan zien waartoe ze kunnen leiden.

* * *

Een vriendin van mij was vorige week in de supermarkt. Er stond een vrouw te snikken tussen de schappen. Tegen de regels van het afstand houden in ging ze naar die vrouw toe en gaf haar spontaan een knuffel. 'Dank je', zei de vrouw, 'dit is de eerste keer in tien dagen dat ik van iemand een knuffel krijg'. Niet knuffelen lijkt een klein offer om een epidemie tegen te gaan die al honderdduizenden levens heeft gekost. Er is een sterk argument voor de anderhalve-meter-regel op de korte termijn: het helpt de piek van coronabesmettingen af te toppen. Dan wordt de medische zorg minder zwaar belast. De autoriteiten zinspelen erop dat social distance nog eindeloos door moet gaan, op z'n minst totdat er een vaccin is. Ik wil dit argument graag in een ruimere context plaatsen, vooral vanwege de lange termijn. Laten we ons bewust blijven welke keuze we maken en waarom. Zodat we niet uit angst de samenleving klakkeloos herinrichten volgens de regels van 'social distancing'. En dat geldt ook voor andere veranderingen door corona.

Sommige critici wijzen erop dat de maatregelen tegen de coronapandemie inspelen op een totalitaire agenda. Een bange samenleving accepteert makkelijker maatregelen die vrijheden inperken, maatregelen die onder normale omstandigheden moeilijk te rechtvaardigen zijn. Het voortdurend volgen van ieders bewegingen, gedwongen medische behandelingen, onvrijwillige quarantaine, reisbeperkingen, de beperking van vrijheid van samenkomst, censuur van wat de

autoriteiten als desinformatie beschouwen, het opschorten van de wetten om mensen te beschermen tegen onrechtmatige gevangenneming, militair toezicht op burgers, dit zijn allemaal maatregelen die in veel landen zijn ingesteld om de coronauitbraak te beteugelen. Veel van deze maatregelen waren al op komst vóór het coronavirus; sinds de virusuitbraak lijken ze niet meer tegen te houden. Hetzelfde geldt voor de automatisering van handel, de omzetting van actieve deelname aan sport en entertainment naar alleen passief toekijken, de vervanging van buurtscholen door online onderwijs, de afname van het aantal fysieke winkels en de verplaatsing van werk en vrije tijd naar computerschermen. Corona versnelt zulke trends.

Hoewel maatregelen op korte termijn gerechtvaardigd kunnen zijn om de epidemiologische groeicurve af te vlakken, wordt er ook veel gesproken over 'het nieuwe normaal'. Dat zou weer kunnen betekenen dat die maatregelen helemaal niet zo tijdelijk zijn. Tenslotte is de dreiging van een of andere besmettelijke ziekte er altijd. Daardoor kunnen maatregelen gemakkelijk permanent worden, zoals ook veel maatregelen na 9/11 nog steeds van kracht zijn. Als we die richting op gaan, moet de huidige rechtvaardiging van al die maatregelen zijn ingegeven door een dieperliggende impuls. Ik zie daar drie elementen in: de controlereflex, de samenzweringsgedachte en het niet accepteren van de dood.

De controle-reflex

Het einde van april 2020 nadert. Volgens de officiële statistieken zijn er tot dusver ongeveer 150.000 mensen gestorven aan het coronavirus. Als de crisis eenmaal voorbij is, zou het dodental wel tien, honderd of zelfs duizend keer zo hoog kunnen zijn. En al die mogelijke slachtoffers hebben geliefden, familie en vrienden. Gewetensvol en met compassie doen we wat we kunnen om het lijden waar mogelijk te beperken. Dit raakt mij ook persoonlijk: mijn eigen dierbare moeder, fragiel als ze is, behoort tot de mensen die het meest kwetsbaar zijn voor deze ziekte.

Hoe hoog zal het uiteindelijke sterftcijfer zijn? Die vraag is op dit moment onmogelijk te beantwoorden. De eerste berichten waren ronduit alarmerend: wekenlang bedroeg het officiële sterftcijfer uit Wuhan, zoals dat in de media eindeloos werd herhaald, maar liefst 3,4%. In combinatie met de grote besmettelijkheid van het virus zou dat wereldwijd neerkomen op tientallen miljoenen tot wel honderd miljoen doden.

Inmiddels zijn de schattingen een stuk minder hoog, omdat duidelijk is geworden dat er in de meeste gevallen alleen sprake is van milde klachten, of zelfs van het ontbreken van symptomen. Vooral ernstig zieke mensen werden getest en daardoor gaf dat hoge sterftepercentage een vertekend beeld. Volgens [een recent artikel](#) in Science blijft 86% van de infecties ongedocumenteerd, wat erop wijst dat de mortaliteit veel lager is dan het huidige sterftcijfer aangeeft. Een [recenter artikel](#) gaat zelfs nog verder en schat dat er in de VS honderd keer meer mensen geïnfecteerd zijn dan het aantal officieel bevestigde gevallen (wat een sterftepercentage van 0,1% zou betekenen). Deze artikelen zijn gebaseerd op het nodige epidemiologische giswerk, maar uit een [recent onderzoek](#) in Santa Clara,

Californië, waarbij getest werd op antistoffen, bleek de onderrapportage (niet-geregistreerde infecties), 50 tot 85 procent te zijn.

Het verhaal van het cruiseschip de [Diamond Princess](#) bevestigt dit. Van de 3.711 mensen aan boord bleek ongeveer 20 procent, zo'n 750 mensen, besmet door het virus. Daarvan had minder dan de helft ook symptomen en slechts acht mensen zijn vervolgens overleden (iets meer dan een vijfde procent). Een cruiseschip is een ideale omgeving voor besmetting. Er was voor het virus ruim voldoende tijd om zich aan boord te verspreiden voordat iemand er iets aan deed. En toch raakte slechts een vijfde van alle mensen aan boord besmet. Bovendien bestond de populatie uit [overwegend ouderen](#) (zoals op de meeste cruiseschepen): bijna een derde van de passagiers was boven de zeventig en meer dan de helft was ouder dan zestig.

Een onderzoeksteam [concludeerde](#) op basis van het hoge aantal gevallen zonder symptomen, dat het werkelijke sterftepercentage in China ongeveer een half procent bedraagt. Recenter data geven een sterftecijfer van omstreeks 0,2% (zie de Diamond Princess). Dat is nog steeds twee tot vijf keer zo hoog als bij een gewone griep. Gebaseerd op het bovenstaande schat ik dat het (gecorrigeerd voor de leeftijdsopbouw van de bevolking in Afrika en Zuid- en Zuidoost-Azië) zou kunnen uitkomen op tweehonderdduizend doden in de VS en twee miljoen wereldwijd. Dat zijn serieuze cijfers, vergelijkbaar met die van de uitbraak van de [Hongkonggriep](#) in 1968/69.

Elke dag doen de media verslag van het totale aantal coronagevallen, maar niemand heeft enig idee hoeveel het er echt zijn. Immers, een miniem deel van de bevolking wordt getest. Als tientallen miljoenen mensen het virus onder de leden hebben maar geen symptomen vertonen, dan weten we dat niet. Wat de zaak verder compliceert, is dat er mogelijk [te veel](#) corona gerelateerde sterfgevallen worden gerapporteerd. (In veel ziekenhuizen wordt iemand die *met* corona overlijdt, geregistreerd als overleden *door* corona.) Of er is juist sprake van [ten onrechte niet meegetelde](#) sterfgevallen. (Sommige mensen overlijden thuis).

Ik zeg het nog maar eens: niemand weet wat er echt gebeurt, ik ook niet. We moeten ons ervan bewust zijn dat we als mens twee tegenstrijdige neigingen hebben. De eerste is de neiging tot een zichzelf versterkende hysterie, waarbij feiten die de angst kunnen verminderen, worden genegeerd. Dit leidt tot ongefundeerde paniek. De tweede neiging is het ontkennen van een akelige waarheid, je afsluiten voor informatie die de rust en regelmaat verstoort. Dit leidt tot ongefundeerd gevoel van veiligheid. Zoals [Daniel Schmachtenberder zich afvraagt](#): hoe weet je dat wat je gelooft waar is?

Dergelijke cognitieve vooroordelen zijn met name venijnig in een sfeer van politieke polarisatie. Aanhangers van progressieve partijen zullen bijvoorbeeld de neiging hebben om alle informatie die in een pro-Trumpverhaal past, af te wijzen, terwijl conservatieven eerder geneigd zullen zijn om die informatie juist te omarmen.

Over dit soort onzekerheden doe ik een voorspelling: de crisis zal erop uitdraaien dat we er nooit achter komen hoe het nu echt zit. Als het uiteindelijke sterfcijfer, dat op zichzelf al onderwerp van discussie zal zijn, lager uitvalt dan gevreesd, dan zullen sommigen zeggen dat het komt doordat de controlemaatregelen hebben gewerkt. Anderen zullen juist zeggen dat het komt doordat de ziekte niet zo gevaarlijk was als ons werd voorgehouden.

Het meest raadselachtige voor mij is momenteel dat er geen nieuwe gevallen in China lijken te zijn. Pas geruime tijd nadat het virus was ontdekt, heeft de Chinese overheid de lockdown ingesteld. Het had zich overal moeten verspreiden tijdens Chinees Nieuwjaar, normaliter een periode waarin alle vliegtuigen, treinen en bussen vol zitten met mensen die door het hele land reizen. Wat is hier gaande? Nogmaals, ik weet het niet en jij ook niet.

Wat ook het uiteindelijke dodental wordt, laten we andere cijfers erbij betrekken om enig perspectief op de zaak te krijgen. Ik beweer niet dat corona niet zo erg is en dat we niks hoeven te doen, maar volg mij nog even. [Volgens de FAO](#) (de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties) stierven er wereldwijd vanaf 2013 elk jaar vijf miljoen kinderen van de honger. [In 2018](#) waren er 159 miljoen kinderen met groei- en ontwikkelingsachterstand en 50 miljoen met ondergewicht. (Honger nam tot voor kort af, maar is de laatste drie jaar weer aan het toenemen.) Vijf miljoen kinderen, dat is een veelvoud van het aantal coronadoden tot nu toe. Toch heeft geen enkele regering de noodtoestand afgekondigd of opgeroepen om onze levensstijl radicaal te veranderen om die kinderen te redden. Wat betreft zelfmoord, slechts het puntje van een ijsberg aan wanhoop en depressie, wordt er ook niet op een vergelijkbaar niveau alarm geslagen en ingegrepen. Suicide nota bene, waar wereldwijd meer dan een miljoen mensen per jaar aan sterft, waarvan vijftigduizend in de VS. Er wordt evenmin alarm geslagen bij de problematiek van drugsoverdosissen, met alleen al zeventigduizend Amerikaanse doden. En ook niet rond de epidemie aan auto-immuunziektes, die 23,5 miljoen (volgens het Amerikaanse National Health Institute) tot 50 miljoen (volgens de American Autoimmune Related Diseases Association) mensen treft. Er wordt ook geen groot alarm geslagen vanwege obesitas, waarbij het om ruim honderd miljoen mensen gaat. En waarom zetten we niet als een gek alles opzij om een nucleaire catastrofe of de totale ecologische ondergang te voorkomen? Waarom blijven we maar keuzes maken die deze gevaren juist vergroten?

Begrijp me goed, het punt hier is niet dat we niets tegen de coronapandemie hoeven te doen, omdat we ook niets hebben gedaan om ondervoeding onder kinderen tegen te gaan. Ik beweer in feite het tegendeel. Als we zo radicaal kunnen ingrijpen vanwege corona, dan kunnen we dat ook in al die andere kwesties. Laten we ons afvragen waarom we wel in staat zijn om onze collectieve wilskracht te bundelen om dit virus te bestrijden, maar niet om andere grote bedreigingen voor de mensheid aan te pakken. Waarom houdt de wereldbevolking zo vast aan zijn gebruikelijke routines?

Het mogelijke antwoord is even veelzeggend als eenvoudig. Ten opzichte van

vraagstukken als wereldwijde honger, verslavingen, auto-immuunziektes, zelfmoord of het teloorgaan van de ecologie, weten we als samenleving gewoon niet wat we ermee aan moeten. Onze gebruikelijke crisisreacties, allemaal varianten van 'onder controle krijgen', zijn in dat soort omstandigheden niet erg effectief. Maar nu komt er een besmettelijke epidemie voorbij en kunnen we eindelijk in actie komen. Dit is een crisis waarbij controlemaatregelen wel werken: quarantaines, lockdowns, isolatie, handen wassen – respectievelijk: beperking van bewegingsvrijheid, controle over informatie, beheersing van ons lichaam. Dat maakt corona een geschikte vergaarbak voor onze basisangsten. We voelen ons in toenemende mate hulpeloos tegenover wereldwijde dreigingen. De coronapandemie eist dat we snel en gericht in actie komen. Corona is nu eens een dreiging waar we wel raad mee weten. In tegenstelling tot vele van onze nachtmerries laat Corona ruimte voor een plan van aanpak.

Een probleem dat we kunnen aanpakken

De gevestigde instituten van onze samenleving zijn steeds minder goed opgewassen tegen de uitdagingen van onze tijd. Wat zijn ze opgetogen over een crisis die ze wel aankunnen. Wat zijn ze gretig om deze coronacrisis eens stevig aan te pakken. Als vanzelfsprekend geven hun managementinformatiesystemen een selectie van de meest alarmerende voorstelling van zaken. En het publiek gaat gemakkelijk mee in die paniek, blij met een wereldwijd gevaar dat de autoriteiten deze keer eens kunnen managen, in plaats van de onbeschrijflijke dreigingen die ze nu eenmaal niet aankunnen.

Hedendaagse uitdagingen laten zich niet meer bedwingen met brute kracht. Medicijnen en de medische techniek zijn niet in staat om de toenemende crises in de gezondheid – zoals auto-immuunziektes, verslaving en overgewicht – aan te pakken. Onze wapens, gemaakt om hele legers te verslaan, zijn nutteloos om buitenlandse haat weg te nemen of om huiselijk geweld buiten de deur te houden. Politie, justitie en het gevangeniswezen kunnen de broedplaatsen voor criminaliteit niet saneren. Pesticiden kunnen vernielde landbouwgrond niet herstellen.

Corona doet de goede oude tijden herleven. Toen werden infectieziektes uitgeroeid door moderne geneeskunde en betere hygiëne. En ook de natuur zelf leek zich gewonnen te geven – althans, zo leek het – aan de technologische overheersing en vooruitgang. Het herinnert aan de dagen dat onze wapens nog wel werkten en de wereld inderdaad erop vooruit leek te gaan met elke controletechniek.

Welk soort probleem verdwijnt door dominantie en controle? Het soort dat veroorzaakt wordt door iets van buitenaf, iets 'anders'. Als de oorzaak van het probleem dicht bij onszelf ligt, zoals dakloosheid of ongelijkheid, verslaving of obesitas, dan is er niets om oorlog tegen te voeren. We kunnen hooguit proberen om er een vijand bij te slepen, door bijvoorbeeld de miljardairs de schuld te geven, of Vladimir Poetin, of de duivel. Maar dan missen we cruciale informatie, zoals bijvoorbeeld welke basisvoorwaarden in de eerste plaats het mogelijk maken dat miljardairs (of virussen) zich vermenigvuldigen.

Als er één ding is waarin onze samenleving goed is, dan is het een vijand bestrijden.

We grijpen elke gelegenheid aan om te doen waar we goed in zijn. Dan wordt ook het nut bewezen van onze systemen en technologieën, en ons beeld van de wereld. Daarom fabriceren we vijanden. We gieten problemen zoals criminaliteit, terrorisme en ziekte in wij-versus-zij-termen zodat we ons daar collectief tegen kunnen verzetten. Zo vatten we corona uitsluitend op als een oproep om ten strijde te trekken, om de maatschappij reorganiseren alsof we een oorlogsinspanning moeten leveren. En dat doen we terwijl we tegelijkertijd met een eventuele nucleaire ramp, de verwoesting van de ecologie en vijf miljoen doodgehongerde kinderen omgaan alsof het de normaalste zaak van de wereld is. Maar corona kunnen we onder controle brengen, denken we.

Complottheorieën

Omdat het coronavirus zoveel punten van het totalitaire verlanglijstje afvinkt, zijn er mensen die geloven dat het gaat om een [opzettelijk machtsspel](#). Het is niet mijn bedoeling om voor die theorie te pleiten of haar te ontmaskeren, maar ik wil er wel een paar opmerkingen op metaniveau over maken. Eerst een kort overzicht.

Er zijn theorieën (in vele varianten) over een zogeheten Event 201, gesponsord door onder andere de Gates Foundation en de CIA. En er is een witboek van de Rockefeller Foundation uit 2010 dat spreekt van een scenario genaamd 'Lockstep'. Beiden theorieën geven een verklaring voor de autoritaire reactie op een hypothetische pandemie. Ze merken op dat hiervoor de infrastructuur, de technologie en het wetgevingskader al jaren in voorbereiding zijn. Het enige wat nog nodig is, zeggen ze, is een manier om de mensen een autoritaire reactie te laten accepteren. Die is er nu. Of de huidige controle nou wel of niet permanent is, er wordt weldegelijk een precedent geschapen voor:

- Het continu volgen van ieders bewegingen (vanwege het coronavirus)
- De opschorting van de vrijheid van samenkomst (vanwege het coronavirus)
- Militaire handhaving en toezicht op burgers (vanwege het coronavirus)
- Buitengerechtelijke opsluiting voor onbepaalde tijd (quarantaine, vanwege corona)
- Het verbieden van contant geld (vanwege corona)
- Censuur van het internet (om desinformatie tegen te gaan, vanwege corona)
- Verplichte vaccinatie en andere medische behandeling, waardoor de staat zeggenschap krijgt over onze lichamen (vanwege corona)
- De indeling van alle activiteiten en bestemmingen in uitdrukkelijk toegestaan of uitdrukkelijk verboden (je kunt hiervoor wel je huis verlaten, maar daarvoor niet), waardoor het oncontroleerbare, niet-juridische grijze gebied wordt opgeheven.

Dit alles bij elkaar is feitelijk de essentie van totalitarisme en het is nu alleen even noodzakelijk, vanwege dat coronavirus. Dit is sappig materiaal voor complottheorieën. Zo'n theorie zou ook best waar kunnen zijn, maar dat weet ik niet. Deze opeenvolging van gebeurtenissen kan door een onbewuste kanteling van het maatschappelijk systeem echter wel uitlopen op steeds verder toenemende controle. Waar komt zo'n kanteling vandaan? Die staat geschreven in het DNA van de beschaving. Millennia lang heeft onze beschaving vooruitgang opgevat als het uitbreiden van controle over de wereld: het domesticeren van wilde dieren, het onderwerpen van de barbaren, het beheersen van natuurkrachten, het ordenen van de samenleving met rationele wetgeving.

Is het coronavirus een biologisch wapen?

De toename van controle werd versneld door de wetenschappelijke revolutie, die 'vooruitgang' naar nieuwe hoogten tilde: het ordenen van de werkelijkheid in objectieve categorieën en kwantiteiten en het beheersen van materie met technologie. Ten slotte beloofden de sociale wetenschappen om soortgelijke middelen en methoden te ontwikkelen en in te zetten om een perfecte samenleving tot stand te brengen. Dit is overigens een behoorlijk oude menselijke ambitie: Confucius en Plato waren daar ook al mee bezig.

Degenen die de samenleving beheersen, verwelkomen elke kans om hun controle te versterken. Tenslotte staat die controle, als het goed is, in dienst van een grotere visie op de bestemming van de mens: de perfect geordende wereld, waarin ziekte, misdaad, armoede en misschien wel het lijden zelf uit het bestaan weggeregeld kunnen zijn. Die controle hoeft dus niet uit snode motieven nagestreefd te worden. Natuurlijk willen ze iedereen in de gaten houden – des te beter om het algemeen belang zeker te stellen. Volgens de machthebbers toont corona aan hoezeer nodig dat is. 'Kunnen we ons democratische vrijheden veroorloven in het licht van het coronavirus?' vragen ze. 'Moeten we deze nu niet opofferen aan onze veiligheid?' Dit is een bekend liedje. Het klonk ook tijdens andere crises uit het verleden, zoals bij 9/11.

Om een bekende metafoer te gebruiken: stel je een man met een hamer voor die op zoek is naar een reden om hem te gebruiken. Ineens ziet hij ergens een spijker uitsteken. Hij was al een hele tijd op zoek naar een spijker, onderwijl meppend op schroeven en bouten zonder veel te bereiken. In zijn wereldbeeld zijn hamers het beste gereedschap en kan de wereld verbeterd worden door het inslaan van spijkers. En ja hoor: daar is een spijker! We zouden kunnen vermoeden dat hij de spijker daar uit gretigheid zelf heeft geplaatst, maar dat doet er nauwelijks toe. Misschien is het niet eens een spijker die uitsteekt, maar lijkt het er genoeg op om erop te slaan. Met het gereedschap in de aanslag doet zich altijd wel een mogelijkheid voor om het te gebruiken.

Voor degenen die autoriteiten wantrouwen, wil ik er dit aan toevoegen: misschien is het deze keer echt een spijker. In dat geval is de hamer het juiste gereedschap en zal het principe van de hamer steeds sterker worden, klaar voor de schroef, de knop, de

klem en de scheur. Hoe dan ook, het probleem waarmee we hier te maken hebben is veel groter dan bijvoorbeeld het omverwerpen van het kwade gezelschap van de Illuminati, een geheim genootschap van verlichte geesten dat de wereld eigenlijk aanstuurt en overheerst. Zelfs als die Illuminati bestaan (wat zeer twijfelachtig is), zou ook zonder hen dezelfde trend doorgaan, gezien de kanteling van de beschaving die op dit moment gaande is. En anders zouden er nieuwe Illuminati opstaan om de functies van die oude over te nemen.

Waar of niet waar, het idee dat de epidemie een monsterlijke aanslag is, door kwaadwilligen gepleegd op de mensheid, staat niet zo ver af van de mentaliteit achter de zoektocht naar het pathogeen. Het is een strijdlustige mentaliteit, een oorlogsmentaliteit. Het plaatst de bron van een sociaal-politieke ziekte in een pathogeen waar we vervolgens tegen kunnen vechten, een doelwit buiten onszelf. Dit houdt een risico in: je kunt dan omstandigheden negeren die de samenleving tot een vruchtbare voedingsbodem voor complottheorieën hebben gemaakt.

Sommigen beweren dat het coronavirus een genetisch gemanipuleerd biologisch wapen is, [gerelateerd aan het uitrollen van 5G](#), en dat het gebruikt wordt om 'openbaarmaking' van staatsgeheimen tegen te gaan. Anderen beweren dat het een Trojaans paard is van een totalitaire wereldregering. Weer anderen zeggen dat het virus dodelijker is dan ons verteld is en anderen juist dat het minder dodelijk is dan ons werd voorgesteld. Er zijn mensen die het ontstaan van het virus in een laboratorium in Wuhan lokaliseren. Nee, zeggen weer anderen, het is ontstaan op [Fort Detrick](#). Ten slotte zijn er mensen die afgaan op wat de Amerikaanse Centers for Disease Control and Prevention en de Wereldgezondheidsorganisatie van de VN vertellen. Zelfs wanneer [iedereen het bij het verkeerde eind](#) heeft met betrekking tot de rol van het SARSCoV-2 virus in de huidige epidemie, kan ik één ding zeggen: ik ben er tijdens deze crisis achter gekomen dat ik gewoon niet goed weet wat er nu gebeurt. Ik zie niet in hoe iemand dat wel kan weten. Wie zich bevindt in deze mengelmoes van nieuws, nepnieuws, geruchten, onderdrukte informatie, complottheorieën, propaganda, gepolitiseerde verhalen op het internet, kan maar één ding zeggen: ik weet het niet.

Ik zou willen dat veel meer mensen het niet-weten omarmen. Dat zeg ik tegen degenen die achter het dominante, traditionele verhaal staan, maar ook tegen hen die geloven in afwijkende verhalen. Welke informatie filteren we misschien uit om overtuigd te blijven van ons eigen standpunt? Welke informatie laten we toe of hebben we toegelaten om tot ons huidige standpunt te komen? Laten we bescheiden zijn in onze overtuigingen. Het is immers een kwestie van leven en dood.

Hoe kun je waardig sterven?

Mijn zoon van zeven heeft al twee weken geen ander kind gezien, laat staan samen gespeeld. Miljoenen andere kinderen zitten in hetzelfde schuitje. De meeste mensen vinden ongetwijfeld dat een maand zonder interactie voor kinderen een redelijk offer is voor het redden van miljoenen mensenlevens. Maar als het gaat om honderdduizend mensenlevens? En als het niet een maand duurt, maar een jaar? Of

vijf jaar? Hier zullen veel mensen vast van mening over verschillen.

Laten we de voorgaande vragen daarom vervangen door een persoonlijker vraag, die het niet-menselijke nuttigheidsdenken doorprijkt. In dat denken worden mensen tot cijfers en statistieken gereduceerd, en daarbij soms zelfs zomaar opgeofferd. De relevante vraag is volgens mij: zou ik alle kinderen in het land vragen om een seizoen lang af te zien van spelen, als dat het risico zou verminderen dat mijn moeder overlijdt? Of als dat bijvoorbeeld mijn eigen overlijdensrisico zou beperken? Ik kan me ook afvragen: zou ik een verbod op knuffelen en handen schudden eisen als ik daarmee mijn eigen leven red? Ik bedoel dit niet om mijn moeders leven of dat van mij onder te waarderen; die zijn me beide dierbaar. Ik ben heel dankbaar voor elke dag dat we nog bij elkaar zijn. Maar deze vragen brengen wel diepe kwesties naar voren. Wat is leven op een goede manier? Hoe kun je waardig overlijden?

Het antwoord op zulke vragen (of ze nu gesteld worden door iemand over zichzelf, of door een hele samenleving) hangt af van hoe we de dood zien. Het hangt af van hoeveel waarde we hechten aan spelen, aanraking en samenzijn. En van de waarde die we hechten aan burgerlijke en persoonlijke vrijheden. Er is geen formule om deze ongelijksoortige waarden goed in een evenwicht te brengen.

Tijdens mijn leven werd er in onze samenleving steeds meer nadruk gelegd op veiligheid, zekerheid en risicovermindering. Dit beïnvloedt vooral de kindertijd. Toen ik een jochie was, mocht ik zonder begeleiding rondzwerven in een cirkel van een kilometer of twee rond het huis. Als dat nu zou gebeuren, konden mijn ouders rekenen op bezoek van de kinderbescherming. De nadruk op veiligheid manifesteert zich ook in de vorm van latex handschoenen in steeds meer beroepen, overal desinfectiemiddelen, beveiligde en bewaakte scholen, strikte bewaking aan de luchthavens, meer grensbewaking, verhoogde juridische aansprakelijkheid, metaaldetectoren en fouillering bij de ingang van sportstadions, enzovoort, enzovoort. De mantra 'veiligheid voorop' komt voort uit het waardesysteem waarin overleven topprioriteit is. Andere waarden zijn ondergeschikt, zoals spelen, plezier maken, op avontuur gaan, de grenzen opzoeken. Dit is een duidelijke ontwikkeling in onze westerse cultuur. Andere culturen hebben andere prioriteiten. Traditionele en inheemse culturen zijn bijvoorbeeld veel minder beschermend naar kinderen, zoals beschreven is in Jean Liedhoff's klassieker *The Continuum Concept*. Ze staan hun kinderen risico's en verantwoordelijkheden toe die voor de meeste moderne westerse mensen absurd lijken. Maar in die tradities gelooft men dat zo'n aanpak noodzakelijk is voor kinderen en de ontwikkeling van hun zelfvertrouwen en beoordelingsvermogen. Ik denk dat de meeste moderne mensen, vooral als ze jong zijn, nog iets van deze oorspronkelijke risicobereidheid in zich hebben en bereid zijn om veiligheid op te offeren om ten volle te kunnen leven. Echter, de gangbare westerse cultuur indoctrineert ons onophoudelijk om in angst te leven. In haar systemen wordt die angst voortdurend weerspiegelt: het is van doorslaggevend belang om veilig te zijn. Zo hebben we een medisch systeem waarin de meeste beslissingen gebaseerd zijn op risicocalculaties en waarin de slechtst denkbare uitkomst de dood is. En die dood staat bovendien voor het ultieme falen van de arts. Toch weten we dat ons hoe dan ook die dood wacht. Een leven dat door artsen en

medische wetenschap behouden is, is in feite slechts een uitgestelde dood.

Daarom zou de uiteindelijke vervolmaking van het maatschappelijk programma om alles onder controle te krijgen, het overwinnen van de dood zijn. Zolang dat nog niet kan, neemt de samenleving genoeg met een surrogaat: ontkenning. Onze maatschappij is er een van doodsontkenning, van het verstoppen van lijken, de collectieve obsessie met jong blijven, tot het verbergen van ouden van dagen in verpleeg- en verzorgingshuizen. De westerse obsessie met geld en bezit, vertegenwoordigt een poging tot het tijdelijke zelf permanent te maken door middel van materiële verworvenheden. Dit is onvermijdelijk, want de theorie over het zelf in deze moderne tijd zegt ons dat we allemaal afzonderlijke individuen zijn in een wereld van vreemden. We worden omringd door sociale en economische concurrenten. Het individuele zelf moet zichzelf beschermen en anderen domineren om vooruit te komen. Het moet alles doen wat het kan om de dood te voorkomen, want dat is (voor het afgescheiden zelf) de totale vernietiging. De biologie leert zelfs: we zijn voorgeprogrammeerd om te overleven en ons voort te planten.

Ik heb een vriendin die als arts enige tijd bij de Q'ero in Peru heeft gewerkt. De Q'ero zijn een kleine groep oorspronkelijke bewoners van een geïsoleerd gebiedje in de Andes. Men denkt dat ze afstammen van de Inca's. Ik vroeg mijn vriendin of de Q'ero, als ze dat konden, een zieke zouden intubereren om zijn of haar leven te verlengen. 'Natuurlijk niet', zei ze. 'Ze zouden de sjamaan roepen om de zieke te helpen goed te sterven.' Goed doodgaan, wat niet hetzelfde hoeft te zijn als pijnloos doodgaan, heeft geen betekenis in het hedendaags medisch woordenboek. Er wordt in ziekenhuizen niets bijgehouden over de kwaliteit van overlijden. Overlijden kan natuurlijk nooit als een positief resultaat tellen. In onze wereld, de wereld van het afgescheiden zelf, is de dood de ultieme catastrofe.

Maar is dat echt zo? Neem deze visie van [Dr. Lissa Rankin](#) eens in overweging: 'Niet ieder van ons wil zonder meer in een IC-bed terecht komen, afgezonderd van geliefden, aan een machine die onze ademhaling overneemt, met het risico om in eenzaamheid te sterven – zelfs niet als dat een grotere kans op overleving zou betekenen. Sommigen van ons willen liever thuis in de armen van dierbaren vastgehouden worden, ook als het betekent dat onze tijd gekomen is. Besef goed dat de dood geen einde is. De dood is naar huis gaan.'

Als het zelf begrepen wordt als iets wat alleen in relaties tot anderen bestaat, in wederzijdse afhankelijkheid, en als iets wat slechts bestaat in wisselwerking met ander bestaan, dan vloeit het zelf over in de ander, en de ander in het zelf. Als je het zelf begrijpt als een bewustzijn in een samenspel van relaties, dan leidt dat ertoe dat je niet langer zoekt naar een vijand als de kern van elk probleem. Dan kijk je eerder naar onbalans in de relaties. De strijd tegen de dood maakt dan plaats voor de zoektocht naar het goede leven dat ten volle geleefd kan worden. Dan zien we in dat angst voor de dood in wezen angst voor het leven is. Van hoeveel leven willen we afzien om in veiligheid te verkeren?

Totalitarisme – de perfecte controle – is het onvermijdelijke eindpunt van de mythe

van het afgescheiden zelf. Bedreiging van het leven, zoals in een oorlog, rechtvaardigt de totale controle. Daarom ook schetste George Orwell in zijn beroemde boek *1984* de leer van de eeuwige oorlog als een onontbeerlijk onderdeel van het regime van de Partij.

Tegen de achtergrond van het controleregime, doodsontkenning en het afgescheiden zelf, spreekt het voor zich dat algemeen beleid moet zijn: het aantal doden beperken. Alle andere waarden – spelen, bewegingsvrijheid, zelfbeschikkingsrecht, enzovoort, zijn aan dat doel ondergeschikt. Corona biedt ruimte om die visie uit te breiden. Dus ja, laten we het leven echt als heilig beschouwen, heiliger dan ooit. De dood leert ons dat. Laten we iedere persoon, jong of oud, ziek of gezond, serieus nemen als het heilige, kostbare, geliefde wezen dat hij of zij is. En laten we in ons hart ook ruimte maken voor andere heilige waarden. Het leven als iets heiligs zien, betekent niet alleen maar lang leven, het betekent ook goed leven; waarachtig en volledig leven.

De angst voor het coronavirus verwijst naar wat voorbij de angst kan liggen. Iedereen die ervaring heeft met het overlijden van een naaste, weet dat de dood een poort naar liefde is. Corona heeft de dood prominent in het bewustzijn en onder de aandacht gebracht in een maatschappij die de dood ontkent. Aan de achterkant van de angst kunnen we de liefde zien die de dood vrijmaakt. Laat dat zichtbaar stromen. Laat het de bodem van onze cultuur verzadigen, opwellen via de scheuren van onze korstige instituten, onze vastgeroeste systemen en vermolmde gewoontes. Sommige daarvan mogen ook uitsterven.

In wat voor een wereld willen we leven?

Hoeveel van het gewone leven willen we offeren op het altaar van veiligheid? Als het ons meer veiligheid geeft, zijn we dan bereid te leven in een wereld waarin mensen nooit samenkomen? Willen we voortdurend maskers dragen in het openbaar? Willen we elke keer als we op reis gaan, medisch onderzocht worden als dat een paar levens per jaar scheelt? Zijn we bereid om medicalisering van het hele leven te accepteren, wat inhoudt dat we de uiteindelijke zeggenschap over ons lichaam overdragen aan medische autoriteiten (die op hun beurt geselecteerd zijn door politieke autoriteiten)? Willen we dat elk evenement een virtueel evenement wordt? Hoeveel angst vinden we aanvaardbaar in ons leven?

Het coronavirus zal uiteindelijk afzwakken, maar de dreiging van besmettelijke ziektes blijft. Onze reactie hierop bepaalt de koers voor de toekomst. Het openbare leven, het gemeenschapsleven, oftewel het fysiek gedeelde leven, is de laatste generaties afgenomen. In plaats van te winkelen in winkels krijgen we dingen thuisbezorgd. In plaats van groepjes buiten spelende kinderen, hebben we tegenwoordig speelafspraken en digitale avonturen. In plaats van het openbare marktplein hebben we het online forum. Willen we doorgaan met onszelf steeds verder te isoleren, afgescheiden van elkaar en van de wereld?

Het is niet moeilijk voor te stellen, zeker wanneer de anderhalve meter afstand houden werkt, dat corona ook na verloop van de verwachte anderhalf jaar, langer zal voortduren. Je kunt je voorstellen dat in die periode nieuwe virussen zullen

opduiken. Het is ook niet moeilijk in te denken dat de huidige noodmaatregelen standaard worden om een nieuwe uitbraak te voorkomen. De acute noodtoestand die na 9/11 werd uitgeroepen is tot op de dag van vandaag nog grotendeels van kracht. Het is mogelijk, wordt ons verteld, om bij herhaling besmet te worden. Dan wordt de ziekte nooit uitgeroeid. Dus de tijdelijke veranderingen in onze manier van leven nu, worden uiteindelijk misschien permanent.

Kiezen we ervoor om voortaan te leven zonder knuffels, high fives en handen schudden, om de kans op een volgende pandemie te verkleinen? Zullen we kiezen voor een samenleving waarin we nooit meer massaal samenkomen? Zouden concerten, sportwedstrijden en festivals verleden tijd zijn? Zullen kinderen nooit meer met andere kinderen spelen? Zal elk menselijk contact verlopen via computers en maskers? Wordt het nooit meer danslessen, karatelessen, conferenties en ook nooit meer naar de kerk? Is terugdringing van de dood de norm waarmee we vooruitgang meten? Betekent menselijke vooruitgang alleen staan, afgescheiden zijn? Is dat de toekomst?

Dezelfde vraag geldt voor de registratiemiddelen die nodig zijn om de bewegingen van mensen en de stroom van informatie te controleren. Op het moment dat ik dit schrijf beweegt het hele land, de VS, richting lockdown. In sommige landen moet men een formulier van een overheidswebsite uitprinten om het huis uit te mogen. Het doet me denken aan een school waar steeds moet worden ingestemd met waar iemand zich bevindt. Of aan de gevangenis. Zien we een toekomst voor ons vol elektronische pasjes, een systeem waarbij de bewegingsvrijheid permanent en voortdurend beheerst wordt door hoeders van de staat en hun software? Waar voortdurend alles gevolgd wordt, toegestaan of niet? En waar, om ons te beschermen, informatie die onze gezondheid bedreigt (zoals vastgesteld, opnieuw, door verschillende autoriteiten) gecensureerd wordt voor ons eigen bestwil? In noodsituaties, zoals bij oorlog, accepteren we zulke restricties en geven we tijdelijk onze vrijheden op. Net als bij 9/11 zorgt het coronavirus er nu voor dat de bezwaren verdwijnen als sneeuw voor de zon.

Voor het eerst in de geschiedenis is het technisch mogelijk om zo'n visie in praktijk te brengen, ten minste in de ontwikkelde wereld (bijvoorbeeld, [het gebruik van telefoonlocatiedata](#) om het houden van afstand af te dwingen; [zie ook hier](#)). Na een hobbelige transitie zouden we kunnen leven in een samenleving waar bijna al het leven online plaatsvindt: winkelen, elkaar ontmoeten, entertainment, kletsen, werken. Ja, zelfs daten. Is dat wat we willen? Hoeveel behouden levens is dat waard?

Ik weet zeker dat veel van de controlemaatregelen die op dit moment van kracht zijn, binnen een paar maanden gedeeltelijk versoepeld zullen worden. Gedeeltelijk versoepeld, maar nog steeds snel inzetbaar. Zolang er besmettelijke ziektes zijn, worden die maatregelen vast in de toekomst steeds weer opgelegd. Of we leggen ze onszelf op, als nieuwe gewoontes. Deborah Tannen zegt het als volgt in haar bijdrage aan een [Politico-artikel](#) over de permanente verandering van de wereld door het coronavirus: 'We weten nu dat dingen aanraken, met andere mensen zijn en het inademen van lucht in een afgesloten ruimte, riskant kunnen zijn.(...) Het kan onze

tweede natuur worden om terug te deinzen voor het schudden van handen of het aanraken van onze gezichten – en we zouden allemaal ten prooi kunnen vallen aan een maatschappijbrede dwangstoornis, een samenleving met een obsessive compulsive disorder, als niemand van ons kan ophouden met handen wassen.' Is het toppunt van menselijke vooruitgang, na honderdduizenden jaren van aanraking, contact en samenzijn, dat we daarmee stoppen omdat het te riskant is?

Het gevaar van buitensporige hygiëne en afstand houden

De paradox van het totale-controle-beleid is dat het ons zelden dichterbij het beoogde doel brengt. Ondanks veiligheidssystemen in vrijwel ieder huis van de hogere middenklasse zijn mensen niet minder bang dan een generatie geleden. Ondanks vergaande beveiliging op scholen zien we niet minder massale schietpartijen. Ondanks de fenomenale medische vooruitgang zijn mensen minder gezond dan dertig jaar geleden. Chronische ziektes nemen hand over hand toe. De toename van de gemiddelde levensverwachting stagneert. In de VS en Engeland neemt de levensverwachting de laatste jaren zelfs af.

De maatregelen die ingesteld zijn om het coronavirus onder controle te krijgen, kunnen net zo goed leiden tot meer leed en sterfte dan ze voorkomen. Sterfte beperken betekent in dit geval de sterfte beperken die we kunnen voorspellen en meten. Het is onmogelijk om het aantal bijkomende sterfgevallen te meten die zich voordoen door bijvoorbeeld depressie als gevolg van de sociale isolatie, of door de wanhoop veroorzaakt door werkeloosheid, of door verminderde weerstand en aantasting van de gezondheid die [chronische angst](#) kan veroorzaken. Eenzaamheid en gebrek aan sociaal contact verhogen aantoonbaar de hoeveelheid [ontstekingen](#), [depressie](#) en [dementie](#). Volgens medicus [Lissa Rankin](#) verhoogt luchtvervuiling het risico op overlijden met 6%, overgewicht met 23%, alcoholmisbruik met 37% en eenzaamheid met 45%.

Een gevaar dat buiten de administratie blijft, is de verzwakking van het immuunsysteem door buitensporige hygiëne en afstand houden. Niet alleen sociaal contact is nodig voor onze gezondheid, maar ook het contact met micro-organismen. In het algemeen zijn microben niet onze vijanden, maar de bondgenoten in onze gezondheid. Een gevarieerde darmflora met bacteriën, virussen, gisten en andere micro-organismen is essentieel voor een goed functionerend immuunsysteem. Die gevarieerdheid wordt onderhouden door contact met andere mensen en de levende natuur. Extreem vaak handen wassen, overdadig gebruik van antibiotica, steriliteit als norm voor hygiëne en gebrek aan menselijk contact zouden wel eens [meer kwaad dan goed](#) kunnen doen. De allergieën en auto-immuunziektes die hieruit voortkomen, kunnen erger zijn dan de infectieziektes die we proberen te voorkomen. Sociaal en biologisch komt gezondheid voort uit gemeenschappelijkheid. Leven gedijt niet in isolatie.

Door de wereld uitsluitend te bekijken in wij-versus-zij-termen worden we blind voor het feit dat het leven in samenhang plaatsvindt. En dat de gezondheid van het menselijk organisme afhankelijk is van die samenhang. Neem de infectieziektes. We kijken daarbij niet veel verder dan de akelige ziekteverwekker. We vragen ons

bijvoorbeeld niet af: Wat is eigenlijk de rol van [virussen in de microbiologie](#)? (Bekijk ook [deze link](#)). Wat zijn de fysieke omstandigheden waaronder schadelijke virussen gedijen? Waarom hebben sommige mensen milde symptomen en andere ernstige? Welke positieve rol zouden griep, verkoudheid en andere niet-dodelijke ziektes spelen in het handhaven van gezondheid?

Oorlogsdenken tegen ziektekiemen levert vergelijkbare resultaten op als de Oorlog tegen Terrorisme, de Oorlog tegen Criminaliteit, de Oorlog tegen Onkruid en de eindeloze oorlogen die we op politiek vlak en onderling, als individuen, met elkaar uitvechten. Ten eerste betekent dit altijd oorlog, ten tweede verliezen we uit het oog door welke omstandigheden ziekte, terrorisme, criminaliteit, onkruid en dergelijke kunnen ontstaan.

Ondanks de voortdurende claim van politici dat ze oorlog voeren voor de vrede, brengt oorlog juist meer oorlog voort. Als je bombardeert om terroristen te doden, kijk je niet naar de oorzaken van terrorisme. Je verergert die oorzaken. Sluit je criminelen op en laat je het daarbij, dan ga je voorbij aan de omstandigheden waaruit criminaliteit voortkomt. Dat opsluiten creëert nou net die omstandigheden: families en gemeenschappen worden kapotgemaakt. Degenen die gevangen zitten, krijgen een cursus crimineel gedrag. En antibioticakuren, vaccinaties, antivirale middelen en andere medicijnen verwoesten het lichamelijke ecosysteem van darmflora en andere nuttige microben, wat het fundament is van een sterke weerstand. Buiten het lichaam teistert het excessieve gebruik van bestrijdingsmiddelen het natuurlijke ecosysteem op mondiale schaal. Dat heeft onder andere uitbraken zoals die van [zika](#), knokkelkoorts (dengue) en nu corona mogelijk gemaakt. Heeft er überhaupt iemand nagedacht over het effect op het mondiale ecosysteem als we dat volpompen met antivirale middelen? Dit is beleid dat toegepast werd op verschillende plaatsen in China en India. Zo'n aanpak is alleen denkbaar als je niet begrijpt dat virussen integraal onderdeel zijn van het leven.

Om het punt over de basisomstandigheden te begrijpen, kunnen we de [sterftcijfers uit Italië](#) van het Nationaal Gezondheidsinstituut bekijken, gebaseerd op een analyse van honderden coronasterfgevallen. Van de [geanalyseerde sterfgevallen](#) had minder dan 1% geen ernstig chronisch gezondheidsprobleem. Ongeveer 75% had hoge bloeddruk, 35% had suikerziekte, 33% een hartaandoening, 24% had hartritmestoornissen en 18% een verminderde nierfunctie. Bijna de helft van de overledenen had drie of meer van deze ernstige ziektes. Amerikanen zijn waarschijnlijk minstens zo kwetsbaar als Italianen. Onder hen komen obesitas, diabetes en andere chronische ziektes opvallend vaak voor.

Moeten we dan het virus de schuld geven, ook al heeft het maar een beperkt aantal gezonde mensen gedood? Of moeten we vooral kijken naar de onderliggende gezondheidsproblemen van de aan corona overledenen? Hier is weer de analogie van het strakgespannen touw van toepassing. Miljoenen mensen in de westerse wereld zijn zorgwekkend ongezond. Door iets wat normaal gesproken onbeduidend kan zijn, worden ze vanwege hun slechte conditie over de rand geduwd. En natuurlijk willen we op korte termijn hun leven redden, maar het gevaar is dat we

ons verliezen in een eindeloze reeks van korte termijnen. Dan bevechten we de ene na de andere infectieziekte en pakken we nooit de fundamentele omstandigheden aan die mensen zo kwetsbaar maakt. Dat is een veel lastiger probleem. Die onderliggende condities veranderen niet door te vechten. Er is geen ziekteverwekker die diabetes of obesitas veroorzaakt, noch verslaving, depressie of PTSS. De oorzaak van deze aandoeningen is niet iets 'anders', niets iets wat van buiten ons komt, niet een of ander vreemd wezen zoals een virus.

Maar zelfs bij ziektes als corona, waarin we een ziekmakend virus kunnen aanwijzen, is het niet gewoon een strijd tussen virus en slachtoffer. Volgens een alternatieve theorie maken ziektekiemen deel uit van een groter proces. Als de omstandigheden goed zijn, vermenigvuldigen ze zich in het lichaam. Vervolgens doden die ziektekiemen geregeld de gastheer. Maar in aanleg verbeteren ziektekiemen ook de omstandigheden die hun onderkomen bieden, bijvoorbeeld door giftig afval op te ruimen (via slijmafscheiding) of (metaforisch gesproken) door het te verbranden met koorts. Volgens de zogeheten terreintheorie zijn ziektekiemen eerder symptoom dan oorzaak van een ziekte. Op internet wordt dat zo uitgelegd: 'Probleem: je vis is ziek. Volgens de ziektekiemtheorie: isoleer je vis. Volgens de terreintheorie moet je dan de vissenkom schoonmaken'.

Verbannen naar de vluchtige wereld van wellness

De modern gezondheidscultuur wordt geteisterd door een soort schizofrenie. Aan de ene kant is er een opkomende gezondheidsbeweging die alternatieve en holistische geneeskunde omarmt. Die bepleit het gebruik van kruiden, meditatie en yoga om je gezondheid te stimuleren. De emotionele en spirituele dimensies van gezondheid worden daarin gewaardeerd, zoals de kracht van iemands houding en denken. Die kunnen ziek maken, maar ook helen. Dit lijkt allemaal verdwenen onder de wereldwijde tsunami van corona. De samenleving valt terug in de oude orthodoxie.

Voorbeeld: Californische acupuncturisten zijn genoodzaakt om te sluiten, omdat ze zijn bestempeld tot 'niet essentieel'. Dit is volkomen begrijpelijk vanuit het perspectief van de conventionele virologie. Maar zoals een acupuncturist op Facebook opmerkte: 'Hoe zit het met een patiënt met wie ik werk om van zijn opiaatverslaving af te komen? Vanwege zijn rugpijn zal hij opnieuw opiaten moeten gebruiken.' In het wereldbeeld van medische autoriteiten past een alternatieve aanpak niet, is sociale interactie van ondergeschikt belang, en dragen yogalessen, voedingssupplementen, meditatie en aanverwante moderne varianten van goed voor je gezondheid zorgen, niet wezenlijk bij als het aankomt op echte ziektes, veroorzaakt door echte virussen. Ze zijn vanwege de coronacrisis verbannen naar de vluchtige wereld van wellness. De ervaring van orthodoxe opvattingen onder druk van corona is heel intens. Iets wat ook maar enigszins onconventioneel lijkt, zoals het [intraveneus toedienen van vitamine C](#), werd in de Verenigde Staten compleet van tafel geveegd. Ook heb ik de CDC (Centers for Disease Control and Prevention) niet de voordelen horen aanprijzen van vlierbessenextract, medicinale paddenstoelen, minder suiker consumeren, NAC (N-acetyl L-cysteine), atragalus of vitamine D. Dit

zijn niet zomaar wat sentimentele speculaties over 'wellness', maar op uitgebreid onderzoek gebaseerde zaken met fysiologische verklaringen. Van bijvoorbeeld NAC is aangetoond ([algemene informatie](#), dubbelblind placebogecontroleerd [onderzoek](#)) dat het bij griepachtige ziektes de mate waarin die voorkomen radicaal vermindert, en ook de symptomen zijn dankzij NAC beduidend minder ernstig.

Zoals blijkt uit de statistieken over auto-immuunziektes, overgewicht en dergelijke waar ik eerder naar verwees, staan Amerika en de moderne wereld in het algemeen voor een gezondheids crisis. Is het antwoord dan om nog grondiger te werk te gaan, grondiger dan we al deden? De reactie op corona is tot dusver geweest om met dubbele kracht recht in de leer te zijn, en onconventionele praktijken en afwijkende gezichtspunten van tafel te vegen.

Het zou daarentegen een heel andere reactie zijn als we onze blik verruimden en ons gezondheidssysteem in zijn totaliteit bekeken. Dan kunnen we meenemen wie ervoor betaalt, hoe de toegang tot de zorg is geregeld en hoe belangrijk medisch onderzoek wordt gefinancierd. En als we dan toch uitzoomen, laten we dan ook terreinen aan de zijlijn meenemen, zoals plantaardige geneesmiddelen, functioneringsgerichte geneeswijzen en energetische heelkunde. Misschien kunnen we deze gelegenheid benutten om de heersende theorieën over ziekte, gezondheid en het lichaam opnieuw tegen het licht te houden. Ja, laten we de zieke vissen nu zo goed mogelijk beschermen, maar misschien hoeven we de volgende keer niet zoveel vissen te isoleren en van medicijnen te voorzien. De volgende keer kunnen we de vissenkom schoonmaken.

Ik zeg nu niet dat je naar buiten moet rennen om NAC of een ander supplement te kopen. Ik zeg ook niet dat we als samenleving abrupt onze reactie moeten bijstellen, onmiddellijk het afstand houden moeten afschaffen en in plaats daarvan supplementen moeten gaan slikken. Maar we kunnen de onderbreking van wat normaal is, deze pauze op een kruispunt, wel gebruiken om bewust te kiezen welk pad we voortaan kiezen. Wat voor systeem voor de volksgezondheid, wat voor gezondheidsparadigma, wat voor samenleving willen we? Deze herwaardering is al aan de gang, nu ideeën zoals gratis gezondheidszorg voor iedereen in de VS vaart krijgen. En dit pad leidt ook naar splitsingen. Wat voor gezondheidszorg zal gangbaar worden? Zal die beschikbaar zijn voor iedereen, of verplicht worden voor iedereen? Elke burger een patiënt, misschien met een getatoeëerde barcode van onzichtbare inkt die bewijst dat iemand alle verplichte vaccinaties en controles heeft gehad. Dan pas mag je naar school, aan boord gaan van een vliegtuig of een restaurant binnenlopen. Dit is een van de mogelijkheden voor de toekomst.

Een andere mogelijkheid is nu ook bereikbaar. In plaats van de controle te verdubbelen, kunnen we holistische paradigma's en praktijken verwelkomen die aan de zijlijn klaarstaan. Ze waren al beschikbaar, in afwachting van het falen van de orthodoxe aanpak. In alle bescheidenheid kunnen we ze nu onder de aandacht brengen. Misschien kunnen we nieuwe systemen bouwen op basis van alternatieve mogelijkheden.

Wat wordt onze leidraad?

Er is voor het controleparadijs, dat we als samenleving zo lang hebben nagestreefd, een alternatief dat bij elke stap vooruit een beetje verder van ons verwijderd raakt, als een luchtspiegeling aan de horizon. Natuurlijk, we kunnen doorgaan zoals we gewend zijn, op weg naar nog grotere isolatie, overheersing en afscheiding. We kunnen nog meer afscheiding en controle als standaard normaliseren, geloven dat het nodig is voor onze veiligheid. We kunnen genoeg nemen met een wereld waarin we bang zijn om bij elkaar in de buurt te komen. Of we kunnen zinvol gebruik maken van deze pauze, deze onderbreking van 'het normaal' om een nieuw pad van hereniging in te slaan. Een holistisch pad van heling en herstel van verloren verbanden en gemeenschappen en een pad naar opnieuw deelnemen aan het web van het leven.

Beschermen we het afgescheiden zelf met dubbele kracht, of nemen we deze uitnodiging aan om een wereld te maken waarin we solidair met iedereen zijn? Deze vraag betreft niet alleen de medische wereld, maar ook de politiek, de economie en ons persoonlijk leven. Neem bijvoorbeeld het hamsteren. Daar kun je op twee manieren over nadenken. De ene manier is: 'Er is niet genoeg voor iedereen, dus zorg ik ervoor dat er genoeg is voor mijzelf.' De andere is: 'Sommige mensen hebben niet genoeg, dus ik deel met hen wat ik heb.' Moeten we overleven of helpen? Waar leven we eigenlijk voor?

Op grote schaal stellen mensen zich nu vragen die tot voor kort hooguit als bijzaak op de loer lagen of beperkt bleven tot activistische kringen. Wat doen we in coronatijd met betrekking tot daklozen? Wat moeten we regelen voor de mensen in de gevangenis? En in krottenwijken in de derde wereld? Wat moet er gebeuren voor de werklozen? En hoe zit het met alle hotelbedienden, taxichauffeurs, loodgieters, conciërges, buschauffeurs en kassamedewerkers die niet vanuit huis kunnen werken? Zo bloeien nu eindelijk ideeën op over studieschuldverlichting en een algemeen basisinkomen. De vraag 'hoe beschermen we de mensen die vatbaar zijn voor corona?' nodigt uit tot de verdergaande vraag 'hoe zorgen we voor kwetsbare mensen in het algemeen?'

Dit is de impuls die ons beweegt, los van oppervlakkigheden als onze mening over de ernst, de oorsprong of de beste aanpak van het coronavirus. Het betekent: laten we de zorg voor elkaar serieus nemen. Laten we niet vergeten hoe kostbaar we allemaal zijn en hoe kostbaar het leven is. Laten we onze samenleving in kaart brengen, haar ontdoen van wat niet essentieel is en bezien hoe we er een mooiere wereld van kunnen maken.

Nu corona ons medeleven aanwakkert, beseffen we steeds meer dat we niet terug willen naar 'het oude normaal' waar mededogen in alle vormen ontbreekt. We hebben de mogelijkheid om 'een nieuw, compassievol normaal' te creëren.

Hoopvolle tekenen dat dit aan het gebeuren is, zijn er in overvloed. De Amerikaanse regering, die lang de gevangene leek te zijn van harteloze, zakelijke belangen, heeft honderden miljarden dollars uitgetrokken voor rechtstreekse steun aan gezinnen.

Donald Trump, niet bepaald een toonbeeld van mededogen, heeft een verbod ingesteld op gedwongen huisverkoop en uitzettingen. Natuurlijk kan je met een cynische blik naar deze ontwikkelingen kijken; dat neemt niet weg dat ze gestalte geven aan het principe van zorg voor de kwetsbaren.

Van over de hele wereld horen we verhalen over helen en solidariteit tonen. Een vriend van me schreef dat hij honderd dollar had geschonken aan tien vreemden die in grote nood waren. Mijn zoon, die tot een paar dagen geleden bij Dunkin' Donuts werkte, zei dat mensen fooien gaven die wel vijf keer hoger waren dan normaal – en dat het veelal om arbeiders ging, vaak Latijns-Amerikaanse vrachtwagenchauffeurs, die zelf in financiële onzekerheid verkeren. Dokters, verpleegkundigen en andere mensen in 'cruciale beroepen' riskeren hun leven om de mensheid te dienen. Hieronder nog een paar voorbeelden van deze uitbarsting van liefde en vriendelijkheid, met toestemming van [ServiceSpace](#):

Misschien zitten we middenin de transitie naar dat nieuwe verhaal. Stel je voor dat de [Italiaanse luchtmacht Pavarotti](#) laat horen, [Spaanse militairen](#) burgers helpen en dat een wijkagent [gitaar speelt](#) om te 'inspireren'. Bedrijven die onverwacht [loonsverhoging geven](#). Canadezen die [vriendelijkheid zaaien](#)'. Een zesjarige in Australië die haar [tandenfee-geld weggeeft](#), een brugklasser in Japan die 612 [mondkapjes](#) maakt en studenten die overal ter wereld [boodschappen doen](#) voor ouderen. Cuba stuurt een leger ['witte jassen'](#) (artsen) om Italië te helpen. Een huisbaas die zijn huurders [geen huur](#) laat betalen, een [gedicht](#) van een Ierse priester dat viraal gaat, gehandicapte activisten [die ontsmettingsmiddel produceren](#). Stel je voor. Soms weerspiegelt een crisis onze diepste impuls – dat we altijd kunnen reageren met compassie.

Rebecca Solnit formuleert het in haar geweldige boek *A Paradise Built in Hell* zo: rampspoed maakt vaak solidariteit los. Een mooiere wereld schemert vlak onder het oppervlak en komt steeds weer bovendrijven als de systemen die deze wereld onder water houden, hun greep verliezen.

Lange tijd stonden we als collectief hulpeloos tegenover een steeds zieker wordende samenleving. Of het nou de verslechterende gezondheidstoestand is, op omvallen staande infrastructuur, depressie, suïcide, verslaving, ecologische teloorgang of de concentratie van rijkdom bij een heel kleine groep: de symptomen van de beschavingsmalaise in de ontwikkelde wereld zijn onmiskenbaar. We hebben vastgezet in de systemen en patronen die deze symptomen veroorzaken. Nu schenkt deze coronacrisis ons een nieuwe start.

Oneindig veel uiteenlopende wegen liggen voor ons. Het basisinkomen zou een einde kunnen maken aan economische onzekerheid en kunnen leiden tot het opbloeien van creativiteit, wanneer miljoenen mensen bevrijd worden van het werk dat door corona minder noodzakelijk is gebleken dan gedacht. Maar de coronacrisis kan ook leiden tot de verwoesting van kleine bedrijven, waardoor grote groepen mensen afhankelijk worden van een uitkering van de staat, met strenge eisen en meer controle. De crisis kan dus een voorbode zijn van totalitarisme, maar ook van

meer solidariteit. De crisis kan leiden tot een medische staat van beleg of tot een holistische renaissance in de geneeskunde. Tot een grotere angst voor de microbiële wereld of tot een grotere veerkracht door het contact ermee aan te gaan. Tot permanente normen voor sociale afstand of tot een hernieuwd verlangen om samen te komen.

Wat wordt onze leidraad, als individuen en als samenleving, wanneer we door deze tuin van zich vertakkende paden lopen? Bij elke splitsing kunnen we kiezen waardoor we ons laten leiden: angst of liefde, zelfbescherming of vrijgevigheid. Kiezen we voor een angstig bestaan in een op angst gebaseerde samenleving, waarin we kunnen vasthouden aan ons afgescheiden, geïsoleerde zelf? Gaan we de crisis gebruiken als wapen tegen onze politieke vijanden?

Dit zijn geen alles-of-niets-vragen, met 'angst' of 'liefde' als absoluut antwoord. Het gaat erom dat een volgende stap, in de richting van de liefde, in het verschiet ligt. Die stap voelt gedurfd, maar is niet roekeloos. Het is een stap naar waardering voor het leven en respect voor de dood. En dat alles in het vertrouwen dat bij elke stap de volgende zichtbaar wordt.

Een inwijding in soevereiniteit

Denk niet dat de keuze voor liefde boven angst door pure wilskracht kan worden afgedwongen. Dat angst op dezelfde manier overwonnen kan worden als een virus. Het werkelijke virus waarmee we te maken hebben, is angst. Angst voor corona of voor de totalitaire reactie erop. En ook dit virus heeft zijn habitat. Angst, samen met verslaving, depressie en een groot aantal fysieke kwalen, gedijt goed in een omgeving van afscheiding en trauma. Dit kan geërfd trauma zijn, een jeugdtrauma, trauma door geweld, oorlog of misbruik, een trauma door verwaarlozing of door schaamte, trauma ten gevolge van straf of door aanhoudende armoede. Maar het kan ook het stilzwijgende, genormaliseerde trauma zijn dat op bijna iedereen invloed heeft. Iedereen die leeft in een geldeconomie zoals onze westerse, die modern onderwijs heeft gevolgd, die niet deel uitmaakt van een gemeenschap, of geen verbinding heeft met zijn omgeving. In dat opzicht is [verandering](#) mogelijk. Door [genezing van trauma's](#) op een persoonlijk niveau en door systeemverandering naar een samenleving met meer mededogen. Maar ook door het transformeren van het basisverhaal van afscheiding, waarin het afgescheiden zelf leeft in een wereld van andere afgescheidenen, ik los van jou, de mens los van de natuur. Alleen zijn is een oerangst. In de moderne samenleving zijn we steeds meer alleen. Maar nu breekt de tijd van de hereniging aan. Elke daad van compassie, vriendelijkheid, moed of vrijgevigheid, geneest ons van het verhaal van afscheiding. Zulke daden verzekeren zowel geveer als ontvanger ervan dat we met elkaar verbonden zijn.

Tot slot wil ik attenderen op nog een andere dimensie van de relatie tussen mensen en virussen. Virussen zijn onlosmakelijk verbonden met de evolutie. Niet alleen met de evolutie van de mens, maar met die van alle organismen met een celkern in iedere cel, de zogeheten eukaryoten. Virussen kunnen [DNA overbrengen](#) van organisme op organisme, waarbij het soms in de kiembaan terecht komt en daardoor erfelijk wordt. Dit is een primair evolutionair mechanisme en staat bekend als

horizontale genoverdracht. Aan de hand van dit mechanisme kan leven veel sneller evolueren dan mogelijk is door willekeurige mutaties. Zoals Lynn Margulis het ooit formuleerde: we zijn onze virussen.

Laat me nog verder speculeren. Misschien hebben de grote beschavingsziektes onze biologische en culturele evolutie versneld, door ons cruciale genetische informatie te verschaffen die voor ons zowel individueel als collectief als initiatie fungeert.

Kan de huidige coronapandemie niet zoiets zijn? Nieuwe RNA-codes verspreiden zich van mens op mens en voorzien ons zo van nieuwe genetische informatie. Tegelijkertijd ontvangen we daarbij andere esoterische 'codes' die als het ware meeliften met de biologische. Deze esoterische codes beïnvloeden onze verhalen en systemen op een vergelijkbare manier als ziekte onze lichaamsfysiologie verandert. Dit fenomeen volgt het patroon van een initiatie: we worden uit ons normale bestaan gehaald, vervolgens geconfronteerd met een dilemma, instorting of beproeving, waarna we een nieuwe situatie scheppen door te herbouwen en re-integreren en ten slotte vieren we dat we zijn ingewijd.

Nu rijst echter de vraag: ingewijd in wat? Om wat voor soort initiatie gaat het en wat is het doel ervan? De gangbare naam voor de pandemie geeft een hint. 'Corona' betekent kroon. 'Coronapandemie' zou je kunnen vertalen als 'een kroon voor iedereen'.

We voelen de kracht van wie we kunnen worden. Nu al. De ware vorst is moedig en gaat het leven of de dood niet uit de weg. De ware heerser domineert niet en veroverd niet. (Het schaduwarchetype van de heerser is de tiran). De ware koning(in) dient het volk, dient het leven en respecteert de soevereiniteit van alle mensen. De kroning markeert de geboorte van het onbewuste naar bewustzijn, de kristallisatie van chaos naar orde, de ontsijging van dwang naar keuze. We worden heersers over wat ons beheerst heeft. De Nieuwe Wereldorde waar complotdenkers zo bang voor zijn, is maar een schim van de fantastische mogelijkheden die zich voor soevereine wezens openen. Nu we niet langer dienaren van de angst zijn, kunnen we orde scheppen in het koninkrijk waarin ieder van ons een kroon draagt. We kunnen de samenleving die ons voor ogen staat, bouwen op een fundament van liefde. De liefde die al door de kieren van de oude wereld heen schijnt.

Vertaling: Eva Heijnen en Herman-Jan Stroes

Redactie en bewerking: Kees Beentjes

Eindredactie: Ton Maas